

Vaig néixer contenta a Oraibi, antic poblat hopi enfilat en un altiplà d'Arizona. Dic *vaig néixer contenta* perquè, amb vint dies de vida, quan les dones em van presentar al sol naixent, es veu que vaig fer uns crits que semblaven riallades més que no pas el plor normal d'una criatura. Després del període ritual de foscor, encara lligada a l'inframón, em devia fer feliç descobrir per fi la llum del Quart Món, en el qual havia de trobar el meu camí, en harmonia amb el gran projecte de vida del nostre creador el Sol Déu, Taiowa.

M'han explicat que, una tia meva, per fer-me filla del seu clan, i també perquè me li vaig pixar a sobre la primera vegada que em va agafar en braços, primer em va dir Honawpaahu, Os-que-vessa-com-una-Font. Després, com que aquell dia jo reia a cor què vols, una altra em va batrejar Tayatitaawa, La-que-saluda-rient-el-Sol. Finalment, com que vaig sortir del ventre de la mare amb els peus torts, una dona del clan del meu pare em va anomenar Tiihukuku'a, Peus-que-ballen-entre-dos-Focs –una hàbil

manera de conjurar la sort i consolar la mare, preocupada per aquella lleu discapacitat. Encabat totes tres em van desitjar una llarga vida en bona salut i una mort sense patiment mentre dormís, i llavors ens van portar a casa, on tota la família s'havia aplegat per celebrar la meva arribada a la llum.

Les setmanes següents ja no vaig pixar a ningú més, i, lligada al bressol de canyes com es fa amb tots els nadons, encara més amb mi que amb els altres perquè tenia les cames mal formades, vaig riure abans de poder ballar. I és per això que em va quedar el nom de Tayatitaawa.

Aquells peus estranys van fer que durant molt de temps fos bona nena, molt diferent del noi que abans havien tingut els pares. Quan jo vaig néixer, el meu germà ja feia anys que desplegava la seva energia de gosset de les praderies per tot el poblat. Es veu que abans de saber caminar ja s'arrossegava per fora de la casa enganxat al cul dels galls dindi salvatges, que unes quantes vegades l'havien portat fins a la flassada de la nostra veïna –i arran d'això des de llavors li deien el sobrenom de Mànkwatsi, El-qui-sap-com-tractar-les-Noies.

Diuen que un dia la mare el va trobar al caire de l'altiplà, a punt de caure al buit, i, cap als tres anys, s'enfilava per totes les escales que tenia a l'abast. El seu joc preferit era alliberar els falcons captius per les teulades dels veïns. Un dia, un d'aquests veïns, enfadat perquè havia perdut el seu germà alat per culpa del meu, va cridar Soyoko, l'esperit que castiga els nens enduent-se'ls lluny del poblat. La mare va haver de parlamentar molta estona amb Soyoko i donar-li un sac ple de blat de moro perquè el meu germà es pogués quedar amb nosaltres.

El pare no va mostrar la més petita indulgència quan, més endavant, van trobar el meu germà massacrant una serp.

–Les serps són els nostres germans –va explicar a la mare–. Fer-los mal és fer mal al conjunt del nostre poble. Si ningú del teu clan castiga el nostre fill quan s’allunya del bon camí, ho he de fer jo.

Llavors va encendre un foc de cedre verd i hi va posar el meu germà al damunt, enmig de la fumera aspra i tòxica. D’aquell dia el meu germà en va extreure dues lliçons: respectaria les serps i faria els seus experiments tan lluny com fos possible de la mirada del pare.

Una altra cosa que sé perquè una germana de la mare me la va explicar és que el dia que vaig néixer en M̀ankwatsi va fer un crit. Un crit fort, llarg i bonic.

Els dolors havien començat a mig matí. Van tancar les finestres i la mare es va instal·lar en un llit de sorra calenta. Tot semblava que anava bé, si no fos que, cap al tard, mentre la panxa se li anava endurint regularment com una carbassa curulla d’aigua, encara no se li havia dibuixat cap esquerra prou llarga perquè jo hi pogués passar el cap. Les dones del clan van començar a témer un mig-naixement: la criatura és expulsada del fons de les entranyes però es nega a passar la darrera porta. Si l’invaginament s’allarga, la vida de la mare corre perill. Així doncs, una rere l’altra li anaven aconsellant que s’assegués, que s’ajupís, que s’estirés, per forçar-me a sortir, però tot era inútil: jo continuava sense aparèixer. Davant de tanta tossuderia, van acabar cremant sàlvia blanca per si de cas un esperit amb males intencions, amagat en algun lloc de la casa, hagués tingut el desig d’impedir que jo nasqués. No va fer cap efecte.

Al vespre la mare estava molt dèbil. El pare, a qui les dones encara no havien autoritzat a entrar, esperava davant la casa des del principi, escoltant els crits violents que li arribaven de l'interior. Quan els crits es van convertir en sospirs angoixants, va exigir veure la seva dona. Va entrar a la cambra fosca, va buscar la mare a les palpenes i llavors la va agafar per la cintura i la va abraçar, esperant que així aquella panxa grossa cediria. Jo continuava sense sortir.

Ara l'única esperança de salvar la situació era avisar un home-medicina. La mare volia el del clan del Teixó, que vivia a Bakavi. Si el pare sortia de seguida, potser podria tornar amb ell abans de la nit, però calia que algú continués al costat de la mare. Van anar a buscar el meu germà. Quan va entrar a l'habitació, en lloc de fer el que s'esperava que fes, és a dir, col·locar-se darrere la mare, en Mankwatsi va deixar anar un crit terrible! Ningú havia sentit mai res semblant, era un crit ronc que no semblava que vingués de la panxa d'un noiet. Tothom es va quedar de pedra, excepte jo, que vaig pensar que aquell bram era una crida. La meua resistència estava vençuda, vaig acceptar néixer en el si de tota la família reunida.

A partir d'aquell dia al meu germà el van deixar de considerar una criatura. La seva iniciació es va dur a terme l'estació següent i la mare ja no estava autoritzada a malcriar-lo com fins llavors. Ara pertanyia al món dels homes i havia de fer la feina que li tocava. Aquell estiu els nostres oncles li van encarregar la supervisió de sis presseguers i, el pare, la vigilància parcial del nostre ramat.

També tenia dret d'anar a la kiva amb els ancians, però el meu germà no va aprofitar gaire aquest privilegi, preferia la independència que ara tenia amb les feines a l'aire lliure.

Al principi a la mare li feina pena veure com s'allunyava, però de seguida l'atenció que exigia la meva tendra edat i les meves cames tortes la van distreure del buit deixat pel seu noi turbulent. Un nou cicle s'havia instal·lat a casa nostra i ara jo ocupava de ple la plaça de menut de la colla.

Tot i això, sempre m'he demanat si el crit d'en Mànkwatsi havia estat realment un acte d'adult o senzillament una expressió de por, d'alegria, de gelosia infantil... Estava content o aterrit que jo arribés? Del que puc donar fe és que el meu germà, tot i tenir la reputació de persona que sempre fa bestieses, no va atemptar mai contra els meus dies. Jo era la seva germaneta petita, *Gaga*, ell era el meu germà gran, *Vava*, i ens enteníem tan bé com ho permetia la diferència d'edat. També tinc la impressió que en Mànkwatsi, a la seva manera, va vetllar per mi els primers anys amb l'atenció discreta d'un animal salvatge.

Recordo, per exemple, una vegada que els pares estaven embrancats en una discussió molt forta: el pare escridassava la mare, que tampoc es quedava curta. Quan el meu germà es va adonar que jo plorava sola en un racó, va sortir corrents de la casa. Al cap d'una estona va tornar i em va tirar una cosa a la cara. Primer vaig pensar que era un tros de terra, però agafant-ho amb totes dues mans per desempallegar-me'n vaig adonar-me que era un gat –un gatet negre, tot enfangat. Era escarransit i tenia els ulls sortits, però estava calentó. Al matí, el meu germà l'havia sentit que miolava al fons d'un penyal, a la frontera del poblat, i me'l duia per tapar els crits dels pares. Aquell vespre, el pare i la mare es van enfrontar talment llamps i trons, però en *Vava* i jo ja no els sentíem, estàvem massa ocupats fent rodolar per terra la nostra bola de pèl i terra calenta. Entrada la nit, el meu germà va marxar, mentre jo m'adormia tranquil·la aferrada a l'animal. L'endemà els pares s'havien reconciliat i jo havia

adoptat en Tsöqamoki –Pilota-de-Terra–, que va ser el meu primer gat, el fundador d'un llinatge que encara avui em va al darrere.

L'arribada d'en Tsöqamoki és un dels meus primers records, però en tinc d'altres. El més difús i que més em va marcar és la pluja crepitant que sentia constantment a casa i pertot arreu. A diferència de la pluja del cel, aquella queia tot l'any: era la de les rialles de la mare i de les dones de la Papallona. El nostre clan no era gaire extens, però era alegre i estàvem units. Vivíem en el mateix conjunt de cases al final d'Oraibi i, tot i que érem pocs, formàvem un llinatge enèrgic. Les dones treballaven tot el dia al llindar de la porta, vigilant les anades i vingudes dels homes, interpellant-se d'una terrassa a l'altra. Al vespre, quan la resta del poble estava en calma, a les nostres cases encara se sentien murmurs, riures ofegats, de vegades el cant d'un dels meus oncles.

Al cor d'aquest rusc hi regnava pacíficament la Itangu, la mare de tots, la més vella del nostre clan. Ella i la seva germana vivien amb un germà petit en una casa que havien construït els seus pares, al voltant de la qual s'amuntegaven les cel·les de totes les famílies de la Papallona. Es deia que, segons els nostres vells, aquells tres sols tenien més anys que tots els membres del clan junts. Un dels meus oncles explicava també que les existències d'aquells tres, estirades de punta a punta, podien unir un món amb l'altre! Sigui com sigui, el que és segur és que guardaven els secrets més antics de la Papallona, inclosos els que es remuntaven a l'alba del Quart Món.

Així, no era estrany que rebessin la visita de joves sacerdots o caps de clan hopi que volien consultar els seus coneixements. Un cop sabien el que desitjaven, fumant una

mica de tabac amb el nostre vell oncle o compartint una tassa de cafè amb la Itangu, aquests visitants es retiraven educadament, amb cura de no fatigar els nostres ancians. Tot i això, com que alguns venien de tan lluny, els era difícil tornar-se'n a casa directament. Casa nostra es trobava just a sobre de la dels ancians, per tant sempre pujaven a casa quan els calia descansar. La mare tenia fama de no deixar marxar mai ningú amb la panxa buida. Amb el pretext de lloar encara una mica més el saber dels nostres vells, els viatgers s'esperaven encantats, tornaven a prendre cafè i hi sucaven alegrement les fines coques de piki que la mare preparava durant hores. El nostre clan, a més de moldre finament la farina de blat de moro, era conegut pel poder de calmar els ansiosos i els deprimits... Per què la gent se n'hauria d'estar, d'aquests beneficis?

Quan no eren aquests visitants d'un dia, eren les germanes de la mare que omplien casa nostra. Explicar una història, esbombar una xafarderia, riure's d'una desgràcia del marit... Qualsevol pretext era bo per entrar a casa nostra i fer-hi allò que haurien pogut fer cadascuna a casa seva: triar blat de moro, trenar cistells, fer rastelleres de pebrots per assecar... La feina no els feia por, sempre que la poguessin fer tot xerrant.

Aquesta proximitat, però, no sempre garantia la bona entesa. La pluja lleugera de les rialles de vegades es transformava en pedregada, i llavors més valia quedar-se'n al marge. Sempre començava igual: l'una acusava l'altra d'haver fet massa broma amb el seu marit o amb un home del poble, i aquesta responia alguna cosa com ara: «Germana, si no tinguessis el nas tan llarg, no et veuries obligada a imaginar-te què ha passat a l'altra banda...». Tothom reia

menys l'al·ludida, que llavors buscava un altre motiu per barallar-se amb aquella germana tan inspirada. L'intercanvi d'escarnis s'intensificava i les altres dones hi prenien partit. Algunes protegien la primera perquè la consideraven agredida, mentre que les altres defensaven la germana enrabiada. *Cla-cla-cla-cla-clac!* La cridòria acabava arribant a l'orella, ja una mica dura, de la nostra vella Itangu. Llavors la nostra vella mare baixava entre nosaltres i pacificava la situació fent que cadascuna expressés el motiu autèntic del seu ressentiment.

Quan els homes s'ajuntaven amb les dones era diferent. També hi havia esposes mortes d'enveja rere un nas llarg i marits sospitosos de caçar la rateta amb dues cames, però no hi havia gens de tensió, només rialles i tot seguit cares i gestos la majoria dels quals se m'escapaven.

A mi el que de debò em feia riure era quan el pare de la mare o un dels meus oncles es tirava un pet ben fort i deia que havia estat un tro. Per poc que s'hi posessin uns quants, el soroll podia arribar a ser eixordador! Després d'un instant d'esgarrifança, les dones s'enrabiaven, aixecant els braços al cel i dient-los que després es queixarien, quan la tempesta passés per sobre del poble sense ruixar la collita. Els homes reien tant com podien i protestaven dient que de fet ells eren molt bons hopis. «Mireu, un esperit que ha voltat els quatre horitzons!», deia un abans de deixar anar un petarrelleig enorme. Les dones se n'anaven a l'altra punta de l'habitació jurant que acabarien tots podrits per dins. I que la podridura ja devia haver començat, vista la pudor que feien! Jo em moria de riure.

Malauradament, la tronada domèstica no sempre era d'aquest estil... La que el pare podia fer retrunyir tot sol

era molt més violenta i devastadora. No solia passar gaire sovint, però vaig aprendre a detectar l'amenaça quan se li enfosquia el rostre. Aleshores em venien ganas d'amagar-me –i sempre em preguntava per què, en aquelles ocasions, la mare continuava piulant al seu voltant com si res, quan tota criatura vivent sol aixoplugar-se quan s'acosta la tempesta. Em feia pensar en l'ocell burleta que feia temps els ancians enviaven al cel per veure què s'amagava més enllà dels núvols, i que desafiava sense por el vent i el temporal. Els ancians temien cada cop per la seva vida, però l'ocell sempre tornava, portador de nous coneixements. Les baralles del pare i la mare acabaven molt tard a la nit i per això jo no podia saber mai si ella en tornava més sàvia, però en tot cas al matí la tempesta havia passat. La mirada de la mare, neta per les llàgrimes, brillava més que el dia abans.

A part d'aquestes poques nits a l'any, els pares s'entenen més aviat bé. Eren molt diferents –la mare sempre riallera, el pare sempre silenciós–, però en el dia a dia havien trobat una mena d'equilibri, un respecte mutu que feia de casa nostra un lloc alhora viu i acollidor. Per exemple, quan el pare tornava, sovint esgotat de la feina a l'exterior, la mare d'una revolada feia fora les seves germanes de la Pappalona perquè el pare trobés a casa la pau que li calia. Se li asseia al costat i es dedicava a tasques silencioses, esperant, si ell ho volia, entaular-hi una migrada conversa sobre temes indispensables.

El pare l'hi agraiïa i, si no tenia res a dir, es retirava aviat en un catau construït a sota, on havia instal·lat el teler. Com molts homes d'Oraibi, era ell qui confeccionava les peces de llana i de cotó que necessitàvem per vestir-nos i per a ús domèstic. Tot i que la majoria teixien a la *kiva* –una estança subterrània que servia tant per a les cerimònies com perquè s'hi trobessin els homes els altres dies–, el

pare preferia quedar-se a casa. Hi treballava amb una lentitud infinita, una meticulositat gairebé malaltissa, trencant el silenci ben poques vegades. Els vells cants que entonava del seu poble i del seu clan no beneficiaven a ningú, tret de les aranyes i els escarabats que poblaven les parets del ca-tau –i de vegades a mi, si havia aconseguit esquitllar-me discretament al taller.

Per què era tan solitari, el pare? Era perquè no era originari d'Oraibi? Havia nascut a Walpi, al Primer Altiplà, se n'havia anat del poble molt aviat i havia viatjat molts anys. Havia arribat al nostre territori per l'oest, pel Tercer Altiplà, i hi havia conegut la mare. Ella havia anat a buscar aigua a baix del poble, ell semblava estranger, tots dos havien fet broma. A causa dels pantalons que portava, de llana i de lli gastat fins a la trama, la mare no podia creure que ell fos un hopi del Primer Altiplà i li deia «el navajo».

Al cap d'uns dies, ell va tornar a Oraibi. Hi havia anat per veure uns membres del clan de l'Os i per oferir la seva ajuda per al que pogués ser útil. De mica en mica, la mare es va anar convençant que ell era un hopi de debò i va acceptar quedar-hi. Un vespre que estaven sols lluny del poble, ella li va preguntar per què se n'havia anat de casa seva feia tants anys. Ell li va respondre:

–Si acceptes casar-te amb mi, et prometo que no deixaré mai els nostres altiplans ni el teu poble.

I així va ser com el pare va venir a viure a Oraibi.

Els primers anys havia tornat regularment a Walpi per a les cerimònies en les quals participava el seu clan, el de l'Os gris. Després, amb el temps, les visites s'havien anat espaiant. No hi portava mai la meua mare, només es va poder estar amb la seva família política quan va néixer el meu

germà i després quan vaig néixer jo. Totes les altres vegades el pare hi anava sol, només s'hi quedava uns dies i tornava sense dir ni una paraula del que hi passava. Si la mare no hagués insistit algunes vegades que algun parent o altre més o menys proper es quedés a casa quan eren de pas per Oraibi, segur que jo no hauria conegut els membres del clan de l'Os gris, del qual era tanmateix filla.

Vivíem en el si d'una família ampliada, formada pel petit clan de la Papallona. Malgrat el seu caràcter taciturn, el pare hi tenia de ple un lloc. Els seus llargs anys d'absència no l'havien convertit en un d'aquests *makwniwsinom* –persones que han anat a parar en un territori sense comprendre'n ni les tradicions ni les arrels. Tant si es tractava de la collita com del bestiar, el seu judici sempre era just i els meus oncles de bon grat li consultaven afers importants. Al poble, poca gent recordava que era del Primer Altiplà, ben lluny a l'est del nostre altiplà.

Havia acabat trobant el seu lloc en el si del clan de l'Os d'Oraibi. Va passar una nit, poc després que nasqués el meu germà. El pare es va queixar d'un dolor violent a l'abdomen i després va perdre el coneixement i va caure. Normalment, la casa de la Papallona avisa el clan del Teixó per curar-se, però aquella nit, com que el pare era del clan de l'Os, la mare va anar a trucar a la porta del cap del nostre poble. El nostre cap va avisar el seu germà petit, i així va ser com al pare el va salvar un membre del clan de l'Os d'Oraibi, del qual va esdevenir fill. En aquesta època va deixar d'anar a Walpi per a les cerimònies i els rituals, que ara feia en el si del nostre poble.

L'altra urpa que el pare havia posat discretament sobre el Tercer Altiplà era la nostra casa. Des de l'exterior no hi

havia res que la distingís de les altres. Estava construïda a sobre de la de la Itangu, una petita caseta de terra annexada a altres petites casetes de terra que constituïen la nostra part del poblat. En els fonaments i tot hi havia despertat la manera de fer del nostre clan.

Per començar, el pare havia reforçat la vella teulada dels nostres ancians. Sense fer-los sortir, els havia netejat pacientment el sostre, havia verificat l'estat de les bigues, havia reemplaçat les que li semblaven fetes malbé i ho havia polit i emblanquinat tot. Com deia la nostra vella Itangu, abans de començar la seva casa pròpia, el pare ja els havia embellit la d'ells! Tot seguit, a la terrassa així reforçada, hi havia edificat unes bones parets, intercalant meticulosament pedretes petites entre les grosses. A alguns els havia semblat que això era per fer-se notar, però segons ell era la millor manera de protegir-se del vent i del fred. Havia anat a buscar la terra per fer el morter en una pedrera al Primer Altiplà que només ell coneixia. Les dones del poble que solien construir les cases se n'havien rigut: «La nostra argila no és prou bona per a tu, eh?». L'hivern següent, però, van haver de reconèixer que casa nostra conservava molt més l'escalfor que les altres.

Tot seguit, per facilitar la vida de la mare i la dels ancians, el pare havia edificat a banda i banda de casa nostra, al lloc de les tradicionals escales, dues escaletes que permetien accedir fàcilment a la casa des del carreró. Les germanes de la mare no sabien com fer-s'ho perquè les seves estances fossin igual de pràctiques, o sigui que el pare va acabar connectant les seves teulades i terrasses a les nostres a través de sòlides passarel·les, i va transformar l'illot de la Papallona en un conjunt d'alvèols per on era fàcil circular. En això la gent del poble li reconeixia de bon grat un enginy de formiga o de tèrmit.

A l'interior, el pare va demostrar el mateix sentit pràctic, guiat pel gust per les formes simples. Tot al llarg de les parets hi havia col·locat bancs de terra i de fusta, contra els quals podíem recolzar-nos o deixar-hi la flassada. Més amunt, hi havia disposat fornícules i prestatges, on la mare podia col·locar els pots, els estris i els cistells. Els pares dormien a terra sobre unes quantes flassades, plegades a prop de la llar de foc durant el dia, de tal manera que a casa no hi havia mai res escampat. Era com si visquéssim en un entorn de terra de conreu, emmotllada a la nostra manera de viure.

A l'espai central hi havia només un gran cofre cisellat, que, a part de fer-nos de taula, guardava les coses del pare, perquè al catau que li feia de taller no hi podia col·locar res, amb prou feines hi cabia el teler. Cada vespre quan tornava a casa deixava dins del cofre les seves eines, de vegades un parell de botes, una sella crow o una flassada navajo. Aquests objectes eren fruit dels intercanvis que feia de tant en tant lluny del poble, en nom del nostre clan o per compte propi. El pare no tenia gaires pretensions, però li agradava tenir un bon cavall i muntar-lo en una sella treballada i confortable. Així, de tant en tant aprofitava la confiança que el clan li demostrava en la gestió del ramat per fer tractes que li permetessin adquirir a bon preu una muntura o un arnès. Durant unes quantes setmanes el vàiem moure cap a dins i cap a fora del cofre diversos objectes, com ara ceràmica, flassades, peces de pell, de vegades alguna joia... fins que tornava amb un nou cavall. No deia res, però aquells dies li vàiem en els ulls entremaliats que era feliç.

Per a nosaltres, els seus dos fills, ens havia arreglat una espècie de golfes, connectades a la peça principal amb dues escales. Sota un pis de panotxes de blat de moro assecades, al qual s'accedia des de la terrassa, dues fornícules dominaven

l'espai comú, en les quals cadascú hi feia les seves coses. Era poc usual, que diversos nivells es comuniquessin per dins d'una casa, per això alguns havien arronsat les espatlles quan havien vist el pare embrancar-se en aquestes tasques. Segons ells, es complicava la vida. A la pràctica, però, molts nens, tant de l'edat del meu germà com de la meva, ens envejaven aquelles dues fornícules, que eren com cases dins la casa. A l'estiu, des del nostre llit podíem veure el cel estrellat a través de les petites esquerdes del pis i, a l'hivern, dormíem calentons sota els jaços de blat de moro. Els vespres que el pare cantava a l'habitació del costat, jo mirava de recordar que era ell qui havia col·locat els diferents tipus de panotxes que formaven aquella volta miraculosa. Vermelles, blaves, grogues, blanques... Em semblava veure-hi, allà, totes les bellesaes del nostre poble.